
MEGTART A SZÓ

HASZNOSÍTHATÓ ISMERETEK
A KÁRPÁTALJAI MAGYAR
NYELVHASZNÁLATRÓL

SZERKESZTETTE: CSERNICKÓ ISTVÁN

Milyen kérdésekre kereshet választ az Olvasó ebben a kötetben

- kik és hányan beszélnek a magyar nyelvet Kárpátalján?
- milyen kilátásai vannak a régió magyar közösségének a demográfiai mutatók alapján?
- miért beszél több nyelven is a kárpátaljai magyarok többsége?
- van-e valamilyen rendszer, logika abban, hogy hol, mikor, kivel milyen nyelven beszélünk?
- mi az a kétnyelvűség és milyen típusai vannak?
- milyen társadalmi következményei lehetnek a kétnyelvű nyelvi helyzetnek?
- miért kiegyensúlyozatlan a nyelvtudásunk?
- hogyan válhat valaki kétnyelvűvé a családban és az iskolában?
- milyen kortól lehet/érdemes nyelve(ke)t tanulni?
- miért ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok az anyanyelven való oktatást?
- miért nem ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok a többségi nyelven való tanulást?
- miért használnak a kárpátaljai magyarok ukrán/orosz eredetű szavakat a magyar beszédükben?
- mi az oka annak, hogy időnként egyazon beszélgetésen belül átváltunk egyik nyelvről a másikra?
- mit tartanak szokatlannak a kárpátaljaiak nyelvhasználatában a magyarországiak és miért?
- milyen törvények, rendeletek és hogyan szabályozzák Ukrajnában a nyelvek használatát?

MEGTART A SZÓ

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek
a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Szerkesztette: Csernicskó István

MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság
Hodinka Antal Intézet

Budapest – Beregszász, 2010

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Írta:

Beregszászi Anikó
Csernicskó István
Hires-László Kornélia
Karmacsi Zoltán
Márku Anita
Molnár D. István
Molnár József

Szerkesztette:

Csernicskó István

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Intézetében, az MTA HTMTÖ támogatásával.

A kötetben szereplő illusztrációkat válogatta, szerkesztette, a fotókat készítette:
*Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Gönczy Sándor, Karmacsi Zoltán, Makó András,
Márku Anita, Molnár József és Molnár D. István.*
Tipográfia: Fábián Zoltán

A kiadványban szereplő keretes írások nagy része átvett anyag. Ezeknél mindig feltüntettük a forrást.
Ha sem a forrás, sem a szerző nincs jelölve a keretes írásban, a szöveg a szerzők munkája.

A „felélesztett” ír nyelv című írást Bányi Szilvia készítette.
A Hozzáadó kétnyelvűség Európában: Finnország példája című keretes rész szerzője Ferenc Viktória.
A nyelvválasztást befolyásoló egyéb tényezők Molnár Anita írása.

A kötet kiadását támogatta a:

© A szerzők
© MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet

ISBN 978-963-508-582-8

TARTALOM

Előszó (Csernicskó István)	7
A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei (Csernicskó István)	9
AKIK A MAGYAR NYELVET FENNTARTJÁK: MAGYAROK ÉS MAGYAR ANYANYELVŰEK KÁRPÁTALJÁN	13
A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai	15
A kárpátaljai magyarság lélekszáma és területi elhelyezkedése (Molnár József és Molnár D. István)	15
Anyanyelvi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	23
Korszerkezet, nemi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	25
Népszaporulat, migráció (Molnár József és Molnár D. István)	26
Közoktatás, iskolázottság (Molnár József és Molnár D. István)	27
Vallási összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	29
Előrettekintés (Molnár József és Molnár D. István)	30
A KÉTNYELVŰSÉG ÉS A MAGYAR NYELV HASZNÁLHATÓSÁGA	33
Nyelvhasználati helyzetek és színterek	35
Mi a kétnyelvűség? (Csernicskó István)	35
Nyelvválasztás: a nyelvek közötti „munkamegosztás” (Beregszászi Anikó, Csernicskó István)	42
A kétnyelvűség lehetséges következményeiről és típusairól (Csernicskó István)	49
Hogyan válhat valaki kétnyelvűvé?	54
A kétnyelvűség típusai a nyelvelsajátítás ideje és indítéka szerint (Csernicskó István)	54
A kétnyelvűség kialakulása a családban, avagy: mikortól lehet/érdemes elkezdni a második nyelv intézményes tanítását/tanulását? (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Karmacsi Zoltán)	56
Tannyelvválasztási útmutató szülőknél és pedagógusoknak (Csernicskó István)	62
Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőknél, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének? (Csernicskó István)	62
Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt? (Csernicskó István)	69
Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségeiktől? (Csernicskó István)	72
A KÉTNYELVŰSÉG HATÁSA A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLATRA	77
A nyelvek érintkezése (Csernicskó István)	79
Hatások a szóképzésben és a nyelvi rendszerben	81
A szókölesönzés (Csernicskó István, Hires-László Kornélia és Márku Anita)	82
A nyelvérintkezések hatása a nyelvi rendszerben (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	93
A nyelvek egymásra hatása a kommunikatív kompetenciában (Csernicskó István)	98
A kódváltás: váltogatás a nyelvek között (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Márku Anita)	98
A névhasználati és megszólítási szokások (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	103
Egyéb kétnyelvűségi hatások (Csernicskó István)	107

JOGOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ ANYANYELV HASZNÁLATÁRA	111
A nyelvhasználat jogi háttere	113
Ügyfelek és hivatalnokok (Csernicskó István)	113
Az Alkotmány és a törvények (Csernicskó István)	116
Az Ukrajna által aláírt nemzetközi dokumentumok (Csernicskó István)	125
Elnöki, kormány- és miniszteri rendeletek (Csernicskó István)	129
A nyelvi jogokról, összefoglalóan (Csernicskó István)	130
AZ ANYAYNELV FENNTARTÁSÁNAK SZÁNDÉKA.....	137
Kétnyelvű környezet és nemzeti azonosságtudat (Csernicskó István)	139
Ajánlott irodalom (Csernicskó István).....	147

1.

A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei

A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei

A Kárpátalján élő magyarok kisebbségi helyzetben élnek. Kisebbségi helyzetünk egyik meghatározó tulajdonsága, hogy nem emigráns, hanem őshonos közösségként élünk Kárpátalján. Azaz: nem bevándorlás révén kerültünk ilyen körülmények közé, hanem a politikai, történelmi események következtében lettünk kisebbségiek. Ennek a megkülönböztetésnek azért van jelentősége, mert rendszerint a bevándorló csoportok célja a minél tökéletesebb beilleszkedés a befogadó közösségbe. Ezzel magyarázható, hogy az Amerikai Egyesült Államokba bevándorolt különböző népcsoportok legnagyobbbrészt mára csak származásuk emlékét őrzik, nyelvükben azonban angollá, mentalitásukban pedig amerikai-

vá váltak. Az őshonos kisebbségek ezzel szemben általában meg szeretnék tartani eredeti nyelvüket és azonosságtudatukat. Nem véletlen, hogy a szlovákiai, romániai, szerbiai vagy éppen ukrainai magyarok is erre törekednek.

Mind a bevándorló, mind az őshonos kisebbségek között vannak természetesen másként viselkedő kivételek. A németországi török vagy az Angliába érkezett pakisztáni bevándorlók például ragaszkodnak nyelvükhöz és identitásukhoz, integrációjuk hiánya jelentős problémákat okoz a befogadó társadalom számára. Az oroszországi őshonos finnugor népek és nyelvek ugyanakkor mára szinte teljesen eltűntek, többségüket már csak a legidősebb generáció őrzi.

Ákár bevándorló, akár őshonos közösségről van szó, nyelvük és kultúrájuk hosszú távú fennmaradását meghatározzák saját céljaik, illetve emellett természetesen jelentősen befolyásolják azok a törekvések is, melyek azt az államot jellemzik, ahol élnek vagy amely befogadja őket. A kisebbségi csoportok és a többségi társadalmak törekvései között ugyanis gyakran feszül ellentmondás; és a kisebbségi közösségek céljai sem feltétlenül azonosak.

„Az őshonos kisebbségekkel rendelkező országok közül Finnországban a többségi finnek fenntartási politikát folytatnak a finnországi svédajkúak esetében (...). Ugyanakkor Szlovákiában az 1995-ben a szlovák államnyelvről hozott törvény célja a magyar kisebbség asszimilálása. A kisebbségek céljai is eltérhetnek egymástól: a szlovákiai magyarok célja a nyelv- és kultúramegőrzés, ugyanakkor jó okunk van feltételezni, hogy pl. az őshonos burgenlandi magyarok célja a többségi németajkú lakossághoz való asszimiláció (volt). (...)

Ami a bevándorló kisebbségekkel rendelkező országokat illeti, egyelőre nem találtam példát arra, hogy egy többségi nemzetnek az lenne a célja, hogy fenntartsa a bevándorlók nyelvét és kultúráját (amennyiben e nyelv és kultúra eltér a többségi nyelvtől és kultúrától). Számptalan példa van azonban arra, hogy egy többségi nép célja a bevándorló kisebbségek asszimilációja. Az iskolapélda erre természetesen az Amerikai Egyesült Államok. A kisebbségek céljai itt is eltérhetnek: Floridában a kubai bevándorlók célja a nyelv- és kultúrafenntartás (...), ugyanakkor az amerikai magyarok célja a nyelvi és társadalmi-kulturális asszimiláció.”

	Őshonos kisebbségek	Bevándorolt kisebbségek
Többségi célok	a) <i>fenntartás</i> , pl. a finnországi svédajkúak esetében	a) <i>fenntartás</i> , pl. ?
	b) <i>asszimiláció</i> , pl. a szlovákiai magyarok esetében	b) <i>asszimiláció</i> , pl. a nem hispán fehérek célja az USA-ban
Kisebbségi célok	a) <i>fenntartás</i> , pl. a szlovákiai magyarok célja	a) <i>fenntartás</i> , pl. Floridában a kubai amerikaiak célja
	b) <i>asszimiláció</i> , pl. a burgenlandi magyarok célja	b) <i>asszimiláció</i> , pl. az amerikai magyarok célja

Kontra Miklós: Újratanulható-e egy anyanyelv? In: Osvát Anna és Szarka László szerk., *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat. Újratanulható-e a kisebbségek anyanyelve a magyarországi nemzetiségi iskolákban?* 15–25. Budapest: Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2003. 22–23. old.

A számszerűséget és a hatalmi pozíciókat tekintve kisebbségi körülmények között élő közösségek megmaradását, nyelvének megőrzését alapvetően négy, egymással (és a többségi közösségnek a kisebbségekkel kapcsolatos szándékaival, törekvéseivel és politikájával) szorosan összefüggő tényező határozza meg:

- Beszélők, akik fenntartják a nyelvet (demográfiai faktor).
- Helyzetek, színterek, ahol a nyelvet gyakorlati célokra, kommunikációs igények kielégítésére használni lehet (hasznossági tényező).
- Jogok, melyek biztosítják a nyelv használatának lehetőségét (politikai feltétel).
- A beszélők azon szándéka, hogy akarják is használni ezt a nyelvet, illetve tovább örökíteni a következő generációk számára (szimbolikus érték).

Ha nincsenek emberek, akik beszélnek a nyelvet, a nyelv nem élő nyelv. Ha vannak beszélők, de nincsenek olyan helyzetek, ahol használni lehet azt a nyelvet (mert például nincs kivel és hol beszélni ezen a nyelven), a nyelv eltűnik, hiszen a nyelvet a használat élte. Hiába vannak azonban beszélők, akik szeretnék ezen a nyelven beszélni, ha törvények, rendeletek tiltják ennek a nyelvnek a nyilvános használatát. S hiába vannak beszélők, lehetőségek és jogok akkor, ha a közösség nem érzi szükségét ennek a nyelvnek, és nem akarja használni azt.

Meggyőződésünk, hogy ennek a négy tényezőnek meghatározó jelentősége van abban is, hogy fognak-e magyarul beszélni tíz, ötven vagy ötszáz év múlva Kárpátalján. Kötetünkben ennek megfelelően ezen kérdések mentén tekintjük át a kárpátaljai magyar nemzetrész helyzetét, s egyben a magyar nyelv helyzetét, állapotát, funkcióit és esélyeit a régióban.

- van-e jogunk magyarul fordulni egy-egy hivatalhoz?
- kiírhatjuk-e magyarul is üzletünk, vállalkozásunk nevét?
- reklámozhatjuk-e magyar nyelven cégünk szolgáltatásait?
- kihirdetheti-e magyarul is határozatait egy magyarok lakta település önkormányzata?
- valóban nyelvében él-e a nemzet?
- milyen összefüggés van a kárpátaljai magyarok anyanyelve és nemzeti azonosságtudata között?

ISBN 978-963-508-582-8

9 789635 085828 >

A nyelvészek ma már sokat tudnak arról, milyen alapvető demográfiai mutatókkal jellemezhető a Kárpát-medencei magyarság; konkrét adataik vannak a határon túli magyar nyelvváltozatok jellemzőiről; pontos ismeretekkel rendelkeznek arról, milyen nyelvi jogi helyzetben használatos a magyar nyelv az egyes régiókban; szakmailag megalapozott, saját kutatási eredményekkel is alátámasztható tanácsokkal tudnak szolgálni a kétnyelvűségről és annak hatásairól, a tannyelv-választásról, illetve ennek lehetséges következményeiről stb. Ám ezek a kutatási eredmények és ismeretek csak nehezen (vagy gyakran egyáltalán nem) jutnak el azokhoz, akik mindebből profitálhatnának.

Célunk, hogy a magyar nyelv kárpátaljai változatai kapcsán az elmúlt másfél évtizedben felhalmozott tudományos kutatási eredményeket tájékoztató és ismeretterjesztő szándékkal és formában egyetlen kötetben foglaljuk össze. Munkánk mindezen ismereteket szándéka szerint röviden, könnyen értelmezhető és áttekinthető módon, a nyelvészeti szakképzettséggel nem rendelkező művelt olvasót célközönségként tekintve mutatja be. Könyvünk egyfajta segédkönyve kíván lenni azoknak a szülőknek, akik tanácstalanok abban, milyen tannyelvű iskolát válasszanak gyermekük számára; azoknak a pedagógusoknak (s nem csak a nyelv szakosoknak), akik nap mint nap találkoznak a kétnyelvűség hatásaival tanítványaik nyelvi produkcióiban; azoknak a köztisztviselőknek (polgármestereknek, önkormányzati képviselőknek, helyi politikusoknak), akik egy-egy hivatalos határozat megszövegezése vagy közzététele előtt nem tudják eldönteni, kihirdethetik-e magyarul döntésüket; azon vállalkozóknak, üzletembereknek, akik szeretnék magyarul is kiírni üzletük nevét, hirdetni árukínálatukat és szolgáltatásaikat, megkötni szerződéseiket, ám nem tudják, van-e erre jogi lehetőségük; azon helyi politikusoknak, döntéshozóknak, akik nem tájékozottak a nyelvi emberi jogok területén. Ajánljuk továbbá könyvünket mindazoknak, akik érdeklődnek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok, a Kárpátalján élő magyarok iránt.

